

تحلیل توزیع فضایی فقر در روابط روستا و شهری با استفاده از شاخص‌های هزینه و درآمد؛ مطالعه موردی روستاهای استان آذربایجان غربی

گلناز شاهسواری

دانشجوی دکتری جغرافیا، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

بیژن رحمانی^۱

دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

عبدالرضا رحمانی فضلی

دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۱/۲۳

چکیده

وضعیت خالص درآمدی و هزینه خانوار روستایی یکی از عوامل اصلی تأثیرگذار بر توسعه پایدار روستایی، است. لذا هدف از مطالعه حاضر بررسی توزیع هزینه و درآمد خانوارهای روستایی و تحلیل توزیع فضایی آن در بین شهرستان‌های استان آذربایجان غربی در سال ۹۶-۱۳۹۵ می‌باشد. با توجه به هدف مطالعه، جامعه آماری تحقیق حاضر، خانوارهای روستایی استان آذربایجان غربی است (۳۶۶۹ روستای دارای سکنه و ۳۰۴۸۵۳ خانوار). ۱۴۲ روستا (۴۰۳ خانوار) با استفاده از فرمول کوکران و به روش خوشه‌ای تصادفی با انتساب متناسب به عنوان جامعه آماری تحقیق انتخاب شدند. اطلاعات لازم به استفاده از پرسشنامه استاندارد (پرسشنامه هزینه درآمد خانوار مرکز ملی آمار ایران) بدست آمده است. نتایج کلی نشان داد، متوسط درآمد کلی خانوارهای روستایی مورد مطالعه در استان آذربایجان غربی ۱۶۶۵۴۹۲۰ تومان در سال و متوسط هزینه کلی هر خانوار در ماه برابر با ۱۹۸۹۰۷۱ تومان است. همچنین، نتایج نشان داد، خانوارهای روستایی شهرستان‌های نقره و تکاب به ترتیب دارای بیشترین و کمترین سطح درآمد سالانه بوده؛ خانوارهای روستایی شهرستان‌های شوط، پلدشت و ماکو دارای کمترین میزان هزینه در ماه و شهرستان پیرانشهر دارای بیشترین هزینه خانوار در ماه می‌باشد.

کلیدواژگان: هزینه و درآمد، توزیع فضایی، آذربایجان غربی.

^۱. (نویسنده مسئول): b-rahmani@sbu.ac.ir

مبحث درآمد و هزینه (فقر) در ایران از دیرباز مورد توجه پژوهشگران بوده و حتی می‌توان گفت یکی از جذاب‌ترین مباحث اقتصادی و اجتماعی برای پژوهشگران و تحلیل‌گران محسوب شده تا جایی که مقالات بسیاری در این زمینه نگاشته شده و محققان این موضوعات را از زوایای مختلفی و حتی در مناطق شهری و روستایی مورد بررسی قرار داده‌اند. (Yousefi et al., 2016؛ Laderchi et al., 2003). با بروز اثرات راهبردهای توسعه، فقر و پیامدهای آن در کشورهای در حال توسعه مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته است. در حالی که این جوامع با اجرای راهبردهایی چون رشد اقتصادی، رشد همراه با توزیع درآمد، درصد بهبود شرایط زندگی مردم کشورشان و کاهش فقر حاکم بر اکثریت جمعیت خود برآمدند، با این حال، اثرات توزیعی این راهبردها، گروه پرشماری از مردم این کشورها را برخوردار نساخت و در حاشیه قرار گرفتن بیشتر مردم از این راهبردها گسترش پدیده فقر انبوه را به همراه آورد (Mohammadi Yegane et al., 2015). فقر گذشته از کشورهای در حال توسعه، در کشورهای توسعه یافته نیز با تفاوت‌های خاصی از طبقه بندی، گونه شناسی، ابعاد و اهمیت، اما با برخی از ویژگی‌های اساسی مشترک، به چشم می‌خورد؛ به طوری که بی‌خانمانی نشان دهنده افراطی‌ترین مظهر فقر در مناطق شهری است (غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۸). بررسی‌ها نشان می‌دهد، فقر و نابرابری دارای رابطه نزدیک و مرتبطی با یکدیگر می‌باشند، در حالی که روند فقر طی دهه‌های اخیر افزایش یافته است، آمارها نشان می‌دهد، ۴۰ درصد از فقیرترین جمعیت جهان، تنها دارای پنج درصد از درآمدهای جهانی می‌باشند. از سویی دیگر ۲۰ درصد جمعیت افراد ثروتمند، ۷۵ درصد کل درآمد جهان را در اختیار دارند (UNDP, 2010). نگاهی به آمارهای فقر در کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهد که هرچند فقر در دو جامعه شهری و روستایی به چشم می‌خورد، اما اغلب افراد فقیر در روستاها ساکن بوده و شدت فقر در مناطق روستایی غالباً بیش از مناطق شهری است (BaniAsad & Varmaziar, 2015). روش تحقیق مورد استفاده در این مطالعه بر اساس تقسیم‌بندی‌های ذکر شده از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ میزان و درجه‌ی کنترل، میدانی و از لحاظ نحوه‌ی جمع‌آوری اطلاعات نیز، از نوع تحقیقات توصیفی و غیر تجربی (غیرآزمایشی) می‌باشد. در این پژوهش با استفاده از روش تعیین هزینه در آمد بر مبنای خط فقر بر اساس درصد معینی (۵۰ درصد و ۶۶ درصد) از میانه مخارج خانوارها (بر پایه مفهوم فقر نسبی)، وضعیت فقر در بین روستاییان مورد مطالعه در استان آذربایجان غربی مورد مطالعه قرار گرفته است. لازم به توضیح است، در این پژوهش از هزینه ناخالص خانوار به عنوان تقریبی به جای درآمد استفاده شده است (به عللی چون ثبات و تداوم و قابلیت اعتماد بیش‌تر در هزینه نسبت به درآمد) و چون اطلاعات مورد استفاده بر اساس واحد خانوار جمع‌آوری شده است و به دلیل این که مصرف در یک واحد اقتصادی معنای کامل‌تری می‌یابد و الگوی مصرف نیز در خانوار معنادارتر است، خانوار به عنوان واحد مطالعه این تحقیق انتخاب شده است، برای محاسبه بهره گرفته شده است.

فقر واقعیتی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی است که از دیرباز از بزرگ‌ترین مشکلات انسان بوده است و در حال حاضر نیز جامعه بشری، علی‌رغم تحولات بسیار عظیمی که در زمینه‌های مختلف علوم روی داده است، با این پدیده شوم دست و پنجه نرم می‌کند (توکلی، ۱۳۸۳). افزایش سریع جمعیت و عدم هماهنگی رشد و توسعه در این شهر با نرخ رشد جمعیت منجر به ظهور پدیده نابرابری شده است (جعفری و همکاران، ۱۳۹۸). فقر نسبی همیشه و در همه‌ی جوامع وجود داشته است که بر اساس مقایسه‌ی میان گروه‌های مختلف اجتماعی نمود پیدا می‌کرد. اما

فقر مطلق با صنعتی شدن جوامع و مهاجرت گسترده به شهرها که جمعیت شهرنشین را افزایش داد، دیده شد. طبقات اقتصادی و اجتماعی نیز در این دوره موجب بروز مسائل اجتماعی مختلفی شد که یکی از آنها فقر منطقه ای و فقر شهری بود. تبدیل فقر نسبی به فقر مطلق به دلیل تغییراتی بود که در نهادهای مختلف اجتماعی و شیوهی حمایت گری افراد رخ داد (آقایی، ۱۳۹۸). بررسی آمارهای مربوط به فقر نشان می دهد که با وجود پیشرفت هایی که در رشد اقتصادی بسیاری از کشورهای در حال توسعه رخ داده است، همچنان ۱.۴ میلیارد نفر از جمعیت جهان با درآمد کمتر از ۱.۲۵ دلار در روز زندگی می کنند و یک میلیارد نفر جمعیت جهان هم از گرسنگی رنج می برند؛ در این میان حداقل ۷۰ درصد جمعیت کل فقیر جهان ساکن نواحی روستایی می باشند (IFAD, 2011). نواحی روستایی منطقه مورد مطالعه از یک سو، به دلیل بروز مسائل و مشکلات محیطی مانند آلودگی، تغییرات اقلیمی، خشکسالی و ... و از سوی دیگر، ضعف مدیریت و عدم برنامه ریزی درست با معضل فقر و محرومیت روبرو شده اند. مطالعه فقر و توزیع فضایی آن در استان مورد مطالعه سبب شناسایی نواحی محروم و آسیب پذیر شده و برنامه ریزان و مدیران را به منظور برنامه ریزی دقیق تر یاری می رساند. بنابراین این مطالعه، ضرورتی است در جهت شناسایی نواحی روستایی منطقه مورد مطالعه از نظر شاخص های فقر و توزیع فضایی آن و به برنامه ریزی منطقی تر به منظور بهبود اوضاع زندگی روستاییان فقیر کمک می نماید. استان آذربایجان غربی دارای ۳۲۶۶ روستای دارای سکنه می باشد که جمعیتی معادل ۱۱۴۸۰۳۲ نفر را در بر دارد. نواحی روستایی این استان از دیر باز با محرومیت ها و فقر متعدد رو به رو بوده و با وجود اقدامات عمرانی و توسعه ای انجام گرفته از سوی سازمان جهاد سازندگی وقت و دیگر نهاد های مربوط، همچنان با محرومیت و فقر مواجه است. در طی سال های اخیر به دلیل بحران های متعدد مانند بروز خشکسالی و رکود کشاورزی، افزایش بیکاری نیروی مولد، افزایش جمعیت و ... روستاهای مذکور با فشار فقر و محرومیت مضاعف رو به رو شده و توان روستاها برای حفظ جمعیت روستایی رو به اضمحلال است. تحلیل توان روستا در حفظ موجودیت خود، نیازمند رونق در ابعاد مختلف و از جمله در بعد اقتصادی است. در این راستا، هدف این مطالعه، تحلیل توزیع فضایی فقر در روابط روستا و شهری با استفاده از شاخص های هزینه و درآمد؛ مطالعه موردی روستاهای استان آذربایجان غربی می باشد و به دنبال پاسخگویی به مهم ترین سوال تحقیق (وضعیت فقر در نواحی روستایی استان آذربایجان غربی چگونه است؟) است. فقر پدیده ای چند عاملی و پیچیده است. پیچیدگی این پدیده، از ابعاد مختلف و متعدد بودن عوامل ایجاد کننده آن ناشی می شود. به همین دلیل، علوم مختلف انسانی و اجتماعی با رویکردهای گوناگونی به این پدیده نگرسته اند. از سویی، اقتصاددانان جنبه ها و عوامل اقتصادی موثر بر فقر را مد نظر قرار می دهند. از سوی دیگر، جامعه شناسان عوامل اجتماعی و فرهنگی را عمده کرده و در سطوح مختلف خرد و میانه و کلان بررسی می کنند. هرگاه جوامع انسانی بتوانند از ظرفیتهای موجود و بالقوهی خود کمال بهره برداری را داشته باشند در مقابل تهدیدات، حالت بازدارندگی ایجاد مینمایند. در این صورت، با یک مدیریت راهبردی و پیشبینی و برنامه ریزی دقیق و بهموقع به استقبال تهدیدات رفته و آنها را خنثی نموده یا تبدیل به فرصت کرده و یا حداقل آسیبهای آن را کاهش خواهد داد. (عاشوری و همکاران، ۱۳۹۸) با توجه به تفاوت های مکانی و زمانی توسعه، نابرابری های توسعه در هر مقیاسی (محلی تا جهانی) وجود دارد. به طوری که در مقیاس فراملی و جهانی

درصد کمی از کشورهای توسعه یافته بوده و از بیشترین امکانات و رفاه برخوردارند و در مقابل بیشتر کشورهای جهان سوم بوده و در فقر و محرومیت می باشند (رسولی و همکاران، ۱۳۹۸).

معرفی منطقه مورد مطالعه

استان آذربایجان غربی از دیرباز یکی از مراکز مهم سیاسی و اقتصادی کشور و معبر نفوذ اقوام مختلف و محل نزاع امپراطوری‌های عصر باستان و کشورهای معاصر به شمار می‌رفته است. اقوام و قبایل بسیاری به آن وارد شده و بعضاً در آن ماندگار شده‌اند و ترکیب قومی و زبانی و مذهبی آن از تنوع زیادی برخوردار شده است. ترک‌ها و کردها از گروه‌های عمده این استان به شمار می‌روند و اجتماعات کوچکی از آرامنه و آشوری‌ها نیز در تعدادی از روستاها و شهرهای استان زندگی می‌کنند. الگوی مکان‌گزینی گروه‌های قومی، مذهبی و زبانی آذربایجان غربی، به میزان زیادی با تمایزات بوم‌شناختی و ویژگی‌های طبیعی استان انطباق دارد به گونه‌ای که کردها در بخش‌های مرتفع غربی و جنوبی استان انتشار یافته‌اند و متقابلاً ترک‌ها در دشت‌های پیرامون دریاچه ارومیه و تعدادی در دشت‌های شمال و جنوب شرقی استان، مستقر شده‌اند.

موقعیت ریاضی

استان آذربایجان غربی بین ۴۴ درجه و ۳ دقیقه تا ۴۷ درجه و ۲۴ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۵ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۴۶ دقیقه عرض شمالی، در شمالغرب ایران واقع شده است (سالنامه آماری استان، ۱۳۹۵).

موقعیت نسبی

استان آذربایجان غربی در شمال غرب ایران با سه کشور عراق و ترکیه و آذربایجان (جمهوری خودمختار نخجوان) دارای مرز مشترک سیاسی می‌باشد. طول مرز این استان با جمهوری خودمختار نخجوان به طول ۱۲۵ کیلومتر از دره رود قطورچای تا محل التقای قره‌سوی سفلی و ارس در محل مرز مشترک ترکیه، ایران و نخجوان است. مرز این استان با کشورهای ترکیه و عراق که ۷۹۲ کیلومتر است. تمامی محدوده مرزی ایران و ترکیه در حرم این استان به طول ۵۶۴ کیلومتر از قره‌سوی سفلی تا دالامپرداغ در محل مرز مشترک سه کشور ایران، ترکیه و عراق کشیده شده است و چهار استان ایغدیر، آغری، وان و حکاری ترکیه در همسایگی آذربایجان غربی می‌باشند. مرز استان با کشور عراق به طول ۲۲۸ کیلومتر از دالامپرداغ تا دره رودخانه زاب کوچک در جنوب سردشت امتداد یافته که در این قسمت از مرز استان‌های اربیل و سلیمانیه عراق واقع شده است. این محدوده مرزی از بازرگان تا دره رودخانه زاب کوچک در جنوبی‌ترین نقطه مرزی منطبق بر ارتفاعات بلند و صعب‌العبوری است که از امتداد ارتفاعات آرات به وجود آمده‌اند. عمق نوار مرزی این استان با کشور عراق ۱۵ کیلومتر، با ترکیه ۵۰ کیلومتر و با جمهوری خودمختار نخجوان ۴۵ کیلومتر می‌باشد (چوخاچی‌زاده مقدم و امینی قشلاقی، ۱۳۸۹: ۱۹۰). شرایط هشت سال جنگ تحمیلی، بحران‌های کشور همسایه عراق، آذربایجان و درگیری‌های قومی در ترکیه موجب ناامنی مرزهای جغرافیایی استان آذربایجان غربی شده و از نظر توسعه یافتگی آن را در رتبه‌های پایانی استانهای کشور قرار داده است (موسوی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۸).

مساحت و تقسیمات سیاسی استان

استان آذربایجان غربی بدون احتساب مساحت دریاچه ارومیه ۳۷۴۱۲ کیلومتر مربع وسعت دارد. استان آذربایجان غربی ۲/۳ درصد مساحت کل کشور و خطوط مرزی آن با کشورهای همجوار حدود ۱۶ درصد خطوط مرزی خشکی کل کشور با کشورهای همجوار را شامل می‌شود. براساس آخرین تقسیمات کشوری استان آذربایجان غربی دارای ۱۷ شهرستان، ۴۰ بخش، ۴۲ شهر، ۱۱۳ دهستان و ۴۵۳۱ آبادی (۳۲۶۶ آبادی دارای سکنه و ۱۲۶۵ آبادی خالی از سکنه) می‌باشد و مطابق با

سرشماری سال ۱۳۹۵ این استان ۳۲۶۵۲۱۹ نفر جمعیت دارد که از این تعداد ۱۱۲۹۰۰۰ نفر ساکن مناطق روستایی هستند و به عبارتی حدود یک سوم جمعیت استان آذربایجان غربی ساکن مناطق روستایی هستند.

شکل ۱. تقسیمات سیاسی استان آذربایجان غربی

ترسیم: نگارنده، ۱۳۹۷

جدول ۱. مشخصات جمعیتی شهرستان های استان آذربایجان غربی

شهرستان	کل جمعیت	جمعیت روستایی	تعداد خانوار روستایی	نمونه انتخابی*	تعداد آبادی	تعداد روستای انتخابی
کل استان	۳۲۶۵۲۱۹	۱۱۲۹۰۰۰	۳۰۴۸۵۳	۴۰۳	۳۶۶۹	۶۶
ارومیه	۱۰۴۰۵۶۵	۲۸۹,۷۵۵	۷۵۱۰۵	۱۰۰	۷۲۷	۱۰
اشنویه	۷۳,۸۸۶	۳۱,۱۱۲	۷۸۹۱	۱۰	۸۱	۳
بوکان	۲۵۱,۴۰۹	۵۶,۵۵۷	۱۶۹۳۷	۲۲	۱۹۲	۴
پلدشت	۴۲,۱۷۰	۲۸,۰۳۱	۷۳۳۱	۱۰	۱۰۲	۳
پیرانشهر	۱۳۸,۱۶۴	۴۳,۱۴۸	۱۰۰۱۹	۱۳	۱۷۷	۳
تکاب	۸۰,۵۵۶	۳۰,۱۷۹	۹۱۱۳	۱۲	۱۲۹	۳
چالدران	۴۵,۰۶۰	۲۵,۵۹۰	۶۸۷۶	۱۰	۲۲۹	۳
چاپاره	۴۷,۲۹۲	۲۰,۵۲۵	۵۸۹۹	۸	۱۰۶	۲
خوی	۳۴۸,۶۶۴	۱۲۲,۷۳۱	۳۳۶۴۶	۴۵	۳۶۷	۵
سردشت	۱۱۸,۸۴۹	۵۰,۶۸۷	۱۲۹۱۸	۱۷	۳۱۳	۴
سلماس	۱۹۶,۵۴۶	۹۵,۱۰۶	۲۴۴۰۷	۳۲	۲۱۰	۴
شاهین دژ	۹۲,۴۵۶	۳۸,۳۲۱	۱۱۴۶۰	۱۵	۱۶۷	۳
شوط	۵۵,۶۸۲	۲۸,۰۰۷	۷۸۹۵	۱۰	۸۴	۳
ماکو	۹۴,۷۵۱	۳۸,۱۹۱	۱۰۰۲۶	۱۳	۱۷۸	۳
مهاباد	۲۷۳,۹۴۹	۶۷,۷۰۷	۱۷۴۶۹	۲۳	۲۲۵	۴
میاندوآب	۲۷۳,۹۴۹	۱۲۵,۸۹۳	۳۷۶۳۷	۵۰	۲۶۳	۶

نقده	۱۲۷,۶۷۱	۳۶,۷۶۰	۱۰,۲۲۴	۱۳	۱۱۹	۳
------	---------	--------	--------	----	-----	---

منبع: سالنامه آماری استان، ۱۳۹۵ و یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷* «سرپرست خانوار»

ارتفاعات استان

ناهمواری‌های عمده در استان آذربایجان غربی در قسمت غربی آن یعنی در نواحی مرزی ایران و ترکیه و ایران و عراق واقع گردیده است. این ارتفاعات که در واقع امتداد کوه‌های ارمنستان می‌باشند، از شمال به جنوب کشیده شده و در نهایت به سلسله کوه‌های شمالی زاگرس منتهی می‌گردند. ارتفاعات عمده‌ی این ناحیه را کوه‌های مرزی ماکو، قطور، خوی در شمال (که عموماً علایم مرزی بر روی آنها قرار دارد) و کوه‌های غرب ارومیه، پیرانشهر و سردشت در جنوب تشکیل می‌دهند. این کوه‌ها در بیشتر اوقات سال پوشیده از برف بوده و تقسیم کننده آب‌های مرزی می‌باشند. آب‌های قسمت شرقی به دریاچه ی ارومیه و آب‌های قسمت غربی به دریاچه ی وان در ترکیه منتهی می‌شود.

تالاب‌های عمده استان:

مساحت تالاب‌های استان بیش از ۷۰ کیلومتر مربع تخمین زده شده که برخی دارای آب شیرین و برخی دارای آب شور هستند. این تالاب‌ها محل زندگی بیش از ۱۴۰ گونه از انواع مختلف پرندگان آبی می‌باشند و عمده‌ترین آن‌ها؛ تالاب‌های «آق گل» در شهرستان چالدران، «ناور» در شهرستان ماکو، تالاب «کینگور» و «یاریم قیه»، «بورالان» تالاب در شهرستان ارومیه، «جمال آباد» در شهرستان سلماس، تالاب «آق زیارت» تالاب‌های، «سولدوز»، «حسنلو»، «گرده قیط»، «یادگارلو»، «میمند شیطان آباد» و «دورگه سنگی»، در شهرستان نقده، تالاب «گپی باباعلی»، «گروس»، «کانی برازان» تالاب «سد انحرافی یوسف»، در شهرستان مهاباد، تالاب «چنگیز باباعلی» در شهرستان میاندوآب و تالاب «سد انحرافی نوروزلو» در شهرستان شاهین دژ می‌باشند (مه‌رپور محمدی، ۱۳۹۱: ۲۲).

آب و هوا

به دلیل واقع شدن استان در عرض‌های جغرافیایی بالا و ارتفاع زیاد، میانگین سالانه دمای آن نسبت به میانگین سالانه دمای اغلب مناطق کشور کمتر است و جزء مناطق سردسیر کشور به حساب می‌آید. اختلاف دمای حداقل و حداکثر مطلق آن زیاد است، به طوری که دمای ۴۴ درجه بالای صفر در ایستگاه داشبند و ۳۴ درجه زیر صفر در ایستگاه خوی مشاهده شده است. هر قدر از نواحی شرقی استان به سمت کوهستان‌های غربی حرکت می‌کنیم، از میزان دمای هوا کاسته می‌شود (مرکز آمار، سالنامه آماری، ۱۳۹۰).

متوسط بارندگی سالانه استان، بین ۳۰۰ تا ۴۰۰ میلی متر می‌باشد که با توجه به متوسط بارندگی ۲۸۰ میلیمتر در ایران، در وضعیت خوبی قرار دارد و به همین دلیل، استان دارای رودهای دائمی زیادی است. به دلیل کوهستانی بودن، اکثر بارش‌های استان به صورت برف می‌باشد. از لحاظ میزان بارش، سه واحد جغرافیایی در استان می‌توان تشخیص داد:

الف- حوضه غرب دریاچه ارومیه

در این حوضه هر چه از غرب به شرق حرکت می‌کنیم، از میزان بارش‌های جوی کاسته می‌شود، به طوری که در کوه‌های مرزی، به‌ویژه در اطراف سردشت، میزان بارش به ۸۰۰ میلیمتر می‌رسد، ولی در اطراف دریاچه ارومیه به

حدود ۳۰۰ میلیمتر کاهش می‌یابد. بیشترین بارش ای جوی در نیمه‌ی جنوبی این حوضه اتفاق می‌افتد و به همین دلیل، تنها منطقه جنگلی آذربایجان غربی در آن واقع شده است.

ب - حوضه شمالی دریاچه ارومیه تا رود ارس

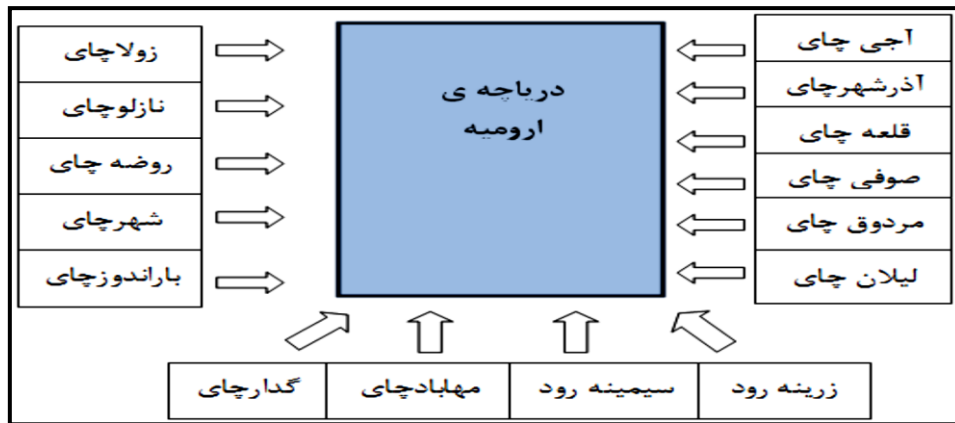
هر قدر از شمال دریاچه‌ی ارومیه به طرف رود ارس پیش می‌رویم، به تدریج از ارتفاع زمین کاسته شده و میزان بارش نیز از ۴۰۰ میلیمتر به ۲۵۰ میلیمتر کاهش پیدا می‌کند.

ج - حوضه جنوب دریاچه ارومیه

نواحی کوهستانی مرتفع این حوضه، سرچشمه‌ی شاخه‌های اصلی رودهای مهمی چون سیمینه رود، مهاباد رود، زرینه رود و قزل‌اوزن است. میزان بارندگی در این سرچشمه‌ها، بین ۶۰۰ تا ۸۰۰ میلیمتر اندازه‌گیری شده است، در حالی که با نزدیکی به نواحی پست دریاچه‌ی ارومیه، میزان بارش به ۳۰۰ میلیمتر کاهش می‌یابد. این کاهش میزان بارندگی، در منطقه‌ی جنوب شرقی و در سمت تکاب نیز، محسوس است (مهرپور محمدی، ۱۳۹۱: ۲۰).

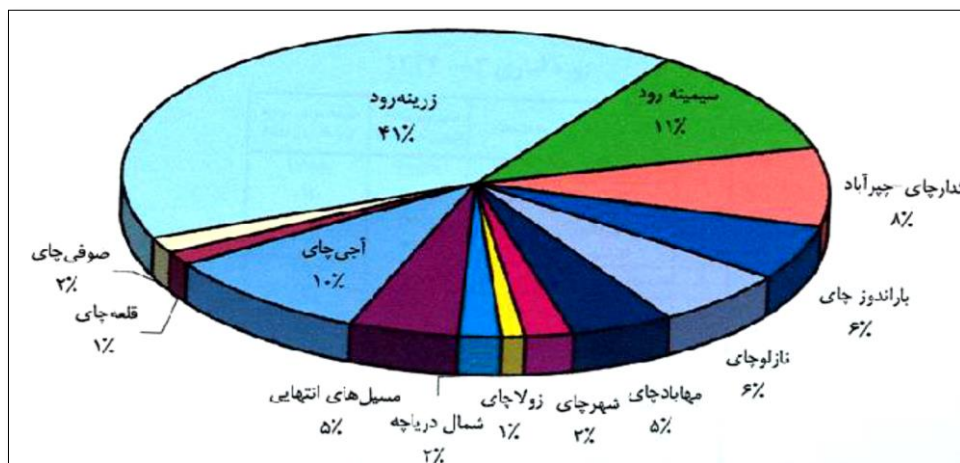
حوضه آبریز دریاچه ارومیه

حوضه آبریز دریاچه ارومیه در شمال غرب ایران قرار گرفته و بوسیله بخش شمالی کوه‌های زاگرس و دامنه‌های جنوبی کوه سبلان و نیز دامنه‌های شمالی، غربی و جنوبی کوه سهند احاطه شده است. این حوضه آبریز که کلیه رودخانه‌های واقع در آن به سمت دریاچه ارومیه جریان دارند، در تقسیم بندی‌های دفتر مطالعات پایه منابع آب، بخش مستقلی از حوضه آبریز مرکزی می‌باشد. حوضه آبریز دریاچه ارومیه با وسعتی معادل ۵۱ هزار و ۸۷۶ کیلومتر مربع، در محدوده تقسیمات کشوری سه استان قرار دارد، به طوری که ۵۱ درصد از حوضه آبریز در استان آذربایجان غربی، ۳۹ درصد در استان آذربایجان شرقی و ۱۰ درصد در استان کردستان واقع است و حدود ۴ میلیون نفر در این حوضه ساکن هستند. دشت‌ها و کوهپایه‌ها غالباً در نواحی اطراف دریاچه و محیط بر آن قرار گرفته‌اند فقط دشت سراب بستان آباد در حد فاصل بین کوه‌های سهند و سبلان قرار داشته و نیز دشت‌های کم وسعتی در مناطق جنوبی و غربی آن وجود دارد که بین ارتفاعات قرار داشته و به دریاچه متصل نمی‌باشند. این حوضه آبریز بین مختصات جغرافیایی ۱۳ درجه و ۴۴ دقیقه تا ۵۳ درجه و ۴۷ دقیقه طول شرقی و ۴۱ درجه و ۳۵ دقیقه تا ۳۰ دقیقه و ۳۸ درجه عرض شمالی واقع شده و محدود به حوضه‌های آبریز ارس، سفیدرود، زاب، سیروان و کشورهای ترکیه و عراق از سمت غرب می‌باشد. رودخانه‌های مهم حوضه آبریز دریاچه عبارتند از: سیمینه رود، زرینه رود، مهاباد چای، گدار چای، باراندوز چای، نازلو چای، روضه چای، زولا چای و شهر چای در آذربایجان غربی و آجی چای، لیلان چای، آذرشهر چای، قلعه چای، صوفی چای و مردوق چای در آذربایجان شرقی و ۷ رودخانه فصلی در آذربایجان شرقی و غربی به نام‌های خرخره چای، شیواسان چای، سنخ چای، طسوج چای، دریان چای و گبی چای؛ که اغلب در زمستان و بهار جریان دارند. سهم آب ورودی به دریاچه ارومیه از رودخانه‌های استان آذربایجان غربی به میزان ۸۵ درصد و از رودخانه‌های استان آذربایجان شرقی ۱۵ درصد است (مهرپور محمدی، ۱۳۹۱: ۲۴). شهرهای سراب، بستان آباد، تبریز، آذرشهر، مراغه، عجب شیر، بناب، ملکان، میاندوآب، شاهین دژ، سقز، مهاباد، اشنویه، نقده، ارومیه و سلماس در این حوضه قرار دارند (دفتر برنامه ریزی کلان آب و آبفا، ۱۳۹۳: ۱۴).

شکل ۲. رودخانه‌های مهم منتهی به دریاچه ارومیه

ترسیم: نگارنده

شکل ۳. سهم هر یک از رودخانه‌های حوضه آبریز دریاچه ارومیه در آب ورودی به این دریاچه

مأخذ: (مه‌رپور محمدی، ۱۳۹۱: ۲۵).

پتانسیل منابع آب استان آذربایجان غربی و دو استان آذربایجان شرقی و کردستان، حقایق دریاچه و سهم هر یک از آنها در تأمین این حقایق در جلسات و نشست‌های کارگروه آب و کشاورزی برنامه جامع مدیریت حوضه آبریز دریاچه ارومیه مورد تصویب قرار گرفته است که برای این طرح بطور کلان و این گزارش بطور خاص نیز مبنا بوده‌اند و در جدول ... قابل مشاهده است. لازم به ذکر است حقایق ۳/۱ میلیاردی دریاچه نیز در سطح شورای عالی آب، هیئت دولت (برنامه مدیریت) و کمیته ملی دریاچه ارومیه نیز به تصویب رسید.

جدول ۲. ارقام پتانسیل منابع آب استان‌ها و سهم آنها در تأمین حقایق دریاچه ارومیه (میلیارد مترمکعب در

سال)

ردیف	استان	پتانسیل منابع آبی	سهم استانها برای تأمین حقایق دریاچه ارومیه	درصد سهم برای تأمین حقایق دریاچه
۱	آذربایجان غربی	۳۹۸۲ / ۷۳	۱۸۷۰ / ۵	۶۰ / ۳
۲	آذربایجان شرقی	۱۳۶۰ / ۸۵	۲۷۰ / ۵	۸ / ۷
۳	کردستان	۱۵۸۳ / ۴۷	۹۵۹ / ۱	۳۰ / ۱
۴	جمع	۶۹۲۵	۳۱۰۰	۱۰۰

مأخذ: (کارگروه مدیریت پایدار منابع آب و کشاورزی شورای منطقه‌ای حوضه آبریز دریاچه ارومیه، ۱۳۹۱: ۱۴)

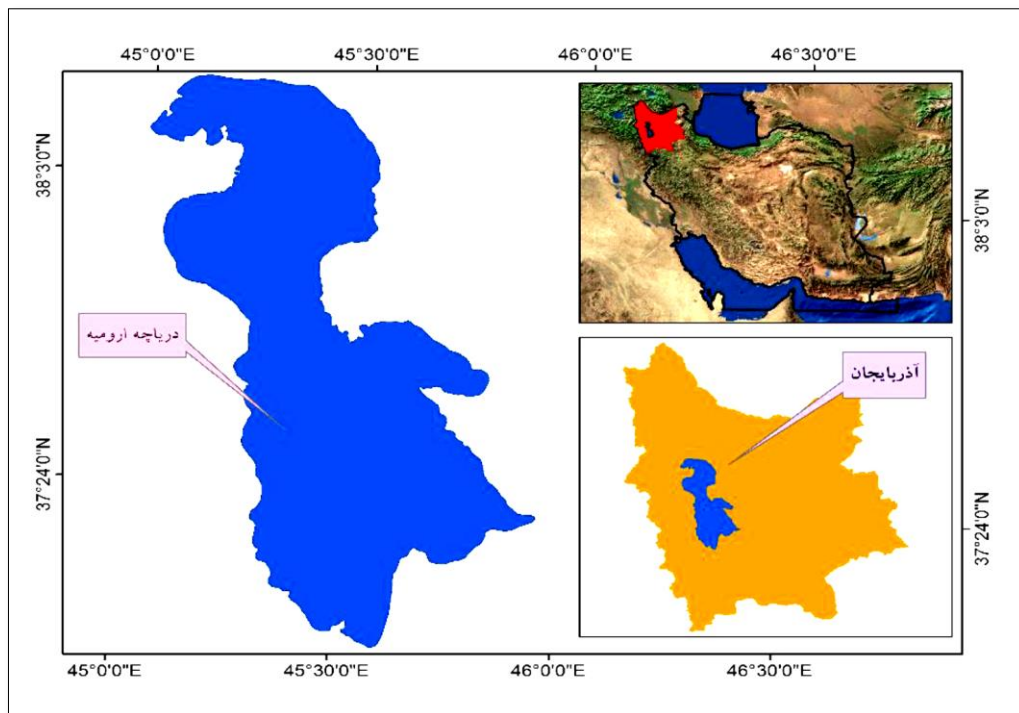

شکل ۴. نقشه حوضه آبریز دریاچه ارومیه

مأخذ: (مهرپور محمدی، ۱۳۹۱: ۲۶).

موقعیت و ویژگی‌های جغرافیایی دریاچه ارومیه:

دریاچه ارومیه گودالی مستطیلی است که در مغرب فلات آذربایجان از شمال به جنوب کشیده شده و با ابعاد وسیعی، آب‌های حوضه‌های به مساحت ۳۵۰۰۰ کیلومتر مربع از فلات آذربایجان را جذب نموده است و موجبات تقسیم طبیعی آذربایجان به دو قسمت شرقی و غربی را فراهم ساخته است. این دریاچه تقریباً در ارتفاع ۱۲۷۴ تا ۱۲۷۸ متری از سطح دریای آزاد قرار دارد. از نظر جغرافیایی، دریای ارومیه در حداکثر گسترش نهایی خود حدود ۱۴۰ کیلومتر طول، ۵۵ کیلومتر عرض و با حداکثر ۱۸ متر عمق، در شمال غرب ایران و در حد فاصل طول‌های جغرافیایی ۴۵ تا ۴۶ درجه شرقی و عرض‌های جغرافیایی ۳۷ تا ۳۸/۵ درجه شمالی واقع شده است (رسولی و همکاران، ۱۳۷۸: ۵۷). مساحت دریای ارومیه در طول سال‌های گذشته بین ۴۰۰۰ تا ۶۰۰۰ کیلومتر مربع در نوسان بوده است که میانگین مساحت آن حدود ۵۰۰۰ کیلومتر مربع برآورد می‌شود. به طور تقریبی حدود ۲۰ رودخانه دائمی و فصلی و همچنین تعدادی از جریان‌های زیرسطحی و فصلی، دریای ارومیه را تغذیه می‌کند. میانگین شوری آب دریای ارومیه بین ۲۲۰ تا ۳۰۰ گرم در لیتر است که نسبت به شرایط زمانی و مکانی مختلف متغیر است. سازمان ملل دریای ارومیه را به دلیل داشتن محیط بوم شناختی خاص تحت عنوان محیط زیست حفاظت شده به ثبت رسانده است (یونسکو، ۲۰۱۲). این دریاچه بیستمین دریای جهان و دومین دریای فوق اشباع نمک در دنیا و اولین دریای نمک در خاورمیانه محسوب می‌شود و حوضه آبریز آن حدود ۳/۲ درصد از مساحت کل کشور را به خود اختصاص داده است (کرباسی و همکاران، ۲۰۱۰: ۴۱۹).

نقشه ۱. موقعیت جغرافیایی منطقه و همچنین دریاچه ارومیه

اهمیت و جایگاه دریاچه ارومیه

ایران کنوانسیون رامسر را در تاریخ ۴ شهریور ۱۳۵۱ در پاریس امضاء و به موجب ماده واحده قانون عضویت در کنوانسیون مذکور، مصوب ۲۸ اسفند ۱۳۵۲، به این کنوانسیون پیوست. در ایران بیش از ۸۶ تالاب با اهمیت بی‌ن‌المللی شناسایی شده است که از بین آنها تاکنون ۳۳ تالاب در قالب ۲۲ سایت با مساحت ۱۴۸۳۸۲۴ هکتار در کنوانسیون رامسر ثبت شده‌اند که بزرگ‌ترین آنها سایت دریاچه ارومیه می‌باشد «دریاچه ارومیه به عنوان «دومین دریاچه شور جهان»، «بزرگ‌ترین زیستگاه طبیعی آرتمیا»، «بیستمین دریاچه بزرگ جهان»، «بزرگ‌ترین دریاچه داخلی ایران» و «بزرگ‌ترین آبگیر دائمی آسیای غربی» با مساحت بیش از ۴۸۳۰۰۰ هکتار، در سال ۱۳۴۶ به عنوان منطقه حفاظت شده انتخاب و در سال ۱۳۴۹ به پارک ملی تبدیل شد و بعدها نیز به عنوان یکی از نادرترین ذخیره گاه بیوسفری ایران و جهان در نظر گرفته شد. یونسکو در سال ۱۳۵۴ در برنامه جهانی انسان و زیست کره، ۹ نقطه را برای حفاظت انتخاب نمود که یکی از آنها دریاچه ارومیه می‌باشد. دریاچه ارومیه از سوی شورای حفاظت از پرندگان به عنوان یکی از زیست گاه‌های مهم برای پرندگان تشخیص داده شده است. این دریاچه که یکی از مهم‌ترین و باارزش‌ترین تالاب‌های ایران است، در سال ۱۳۵۴ در کنوانسیون رامسر در گروه دریاچه‌های «لاکوسترین» به ثبت رسید (باقرزاده کریمی، ۱۳۸۶: ۱۳۰).

این تالاب بنا به گزارش برنامه مدیریت جامع دریاچه ارومیه به لحاظ موارد زیر واجد ارزش می‌باشد:

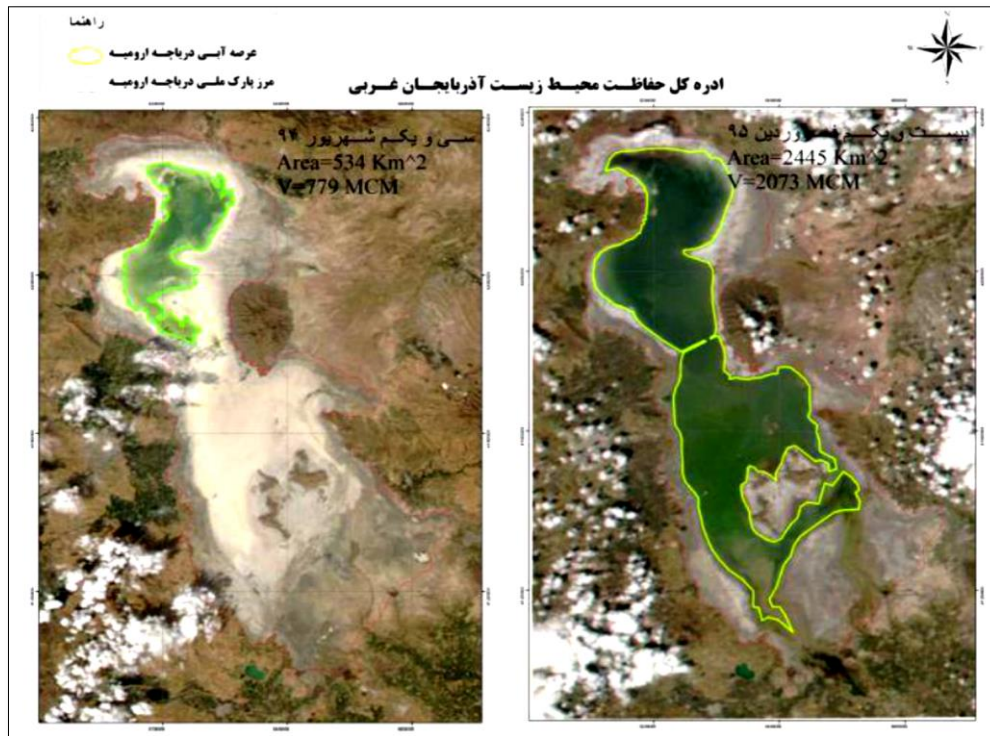
الف) کارکردها (حمایت از تنوع زیستی، تعدیل آب و هوا، کاهش و ترسیب رسوبات و آلاینده‌ها، جلوگیری از پیشروی آب شور، چشم انداز زیبا، تثبیت نهشته‌های نمکی)؛

ب) خدمات (گردشگری و طبیعت گردی، چشمه‌های آب گرم لجن درمانی، آبی‌پرویی، آموزش، تحقیقات و پژوهش، میراث فرهنگی)؛

ج) فراورده‌ها (صید آرتمیا، برداشت نمک، چرای دام‌های اهلی و گاومیش، شکار پرندگان آبی، ماهی گیری، منبع گیاهان دارویی) (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۹: ۲۳-۲۲).

وضعیت فعلی دریاچه ارومیه

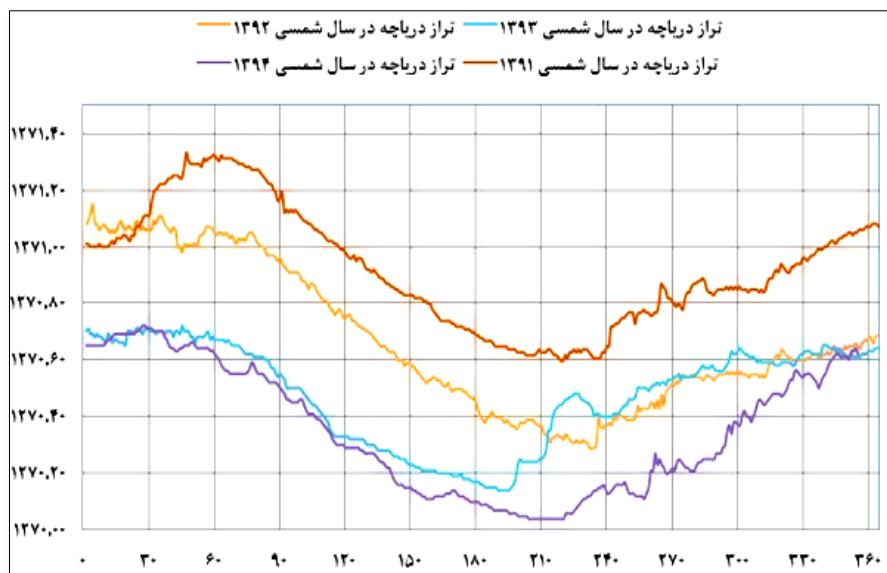
دریاچه ارومیه واقع در شمال غرب ایران، به رغم ثبت در فهرست‌های پارک‌های ملی کشور، تالاب‌های بین‌المللی کنوانسیون رامسر و ذخیره گاه‌های زیست کره ایران در یونسکو، طی دهه گذشته با بحران شدید کم‌آبی و تهدید عرصه‌های حیات محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی سرزمین رو به رو شده است. تغییرات ظاهری دریاچه ارومیه، به ویژه طی دهه گذشته با استفاده از تصاویر ماهوارهای نشانمی دهد که فرایند کلی این سرزمین، قهقرایی بوده است (آل محمد، ۱۳۹۳: ۶۶). بنا به گزارش برنامه ریزی مدیریت جامع دریاچه ارومیه، این دریاچه که با دو دسته تهدیدات درونی و بیرونی مواجه است. الف) تهدیدات بیرونی: کاهش جریان ورودی، رقابت بر سر استفاده و تخصیص منابع آب، آلودگی آب، افزایش رسوبات ورودی، کاهش جریان آب‌های زیرزمینی، معرفی گونه‌های غیر بومی، اخلال و مزاحمت برای حیات وحش ب) تهدیدات درونی: ایجاد اخلال در هیدرودینامیک دریاچه، تغییر کاربری زیستگاه‌ها، کاهش کیفیت آب، گونه‌های خارجی، ایجاد اخلال برای حیات وحش، افزایش فشار بر منابع. در ظرف یک دهه گذشته افزایش طرح‌های توسعه و بهره‌برداری از آب و احداث بزرگراه شهید کلانتری شرایط هیدرودینامیک و اکولوژیکال دریاچه را تحت تأثیر قرار داده است (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۹: ۱). احداث بزرگراه شهید کلانتری باعث ایجاد اخلال در هیدرودینامیک دریاچه و ایجاد اخلال برای حیات وحش شده است و از تهدیدات درونی (داخل تالاب) محسوب می‌شود. همچنین بهره‌برداری از جریان رودخانه‌ها از طریق سدها و شبکه‌های وابسته باعث کاهش جریان آب ورودی شده و جزو تهدیدات بیرونی (خارج تالاب) قلمداد می‌شود (سلیمی ترکمانی، ۱۳۸۹: ۱۸۶). با این وجود با اهتمام و کوشش مسئولین امر در استان و سازمان‌های ذیربط تراز آبی دریاچه ارومیه نسبت به سال گذشته مثبت شده و هم‌اکنون به ۱۲۷۰.۷۰ متر رسیده که این تراز در مدت مشابه سال گذشته ۱۲۷۰.۶۶ متر بوده است و این در حالی اتفاق می‌افتد که هر سال نسبت به سال گذشته ۳۵ تا ۴۰ سانتی‌متر کاهش تراز داشتیم.

نقشه ۲. وضعیت عرصه آبی دریاچه ارومیه در دو زمان مختلف در سال ۹۴ و ۹۵

مأخذ: (اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان غربی، ۱۳۹۵)

با این اوصاف و با توجه به اینکه تمهیدات لازم اندیشیده شده و تلاش‌ها برای جلوگیری از خشک شدن دریاچه و احیای آن ادامه دارد اما باید متوجه بود که دریاچه طی یک پروسه چندساله به این وضعیت دچار شده و همچنان روند کاهش آب آن مشهود است. همچنان که نمودار شماره (۳-۲) نشان می‌دهد سطح تراز آب دریاچه طی چهار سال گذشته روند نزولی داشته است.

شکل ۵. سطح طراز آب دریاچه ارومیه طی چهار سال (۱۳۹۱ تا ۱۳۹۴)

مأخذ: (اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان غربی، ۱۳۹۵)

توزیع فضایی فقر در مناطق روستایی آذربایجان غربی

در این بخش به بررسی توزیع فضایی فقر در مناطق روستایی آذربایجان غربی پرداخته شده است. خط فقر نسبی براساس تعیین میزان ۵۰ درصد و ۶۶ درصد میانه هزینه یا مخارج خانوار (یک خانوار ۴ نفری) برآورد و محاسبه شده است. در این پژوهش از هزینه ناخالص خانوار به عنوان تقریبی به جای درآمد استفاده شده است (به عللی چون ثبات و تداوم و قابلیت اعتماد بیش تر در هزینه نسبت به درآمد) و چون اطلاعات مورد استفاده براساس واحد خانوار جمع آوری شده است و به دلیل این که مصرف در یک واحد اقتصادی معنای کامل تری می یابد و الگوی مصرف نیز در خانوار معنادارتر است، خانوار به عنوان واحد مطالعه این تحقیق انتخاب شده است، برای محاسبه بهره گرفته شده است. البته لازم به توضیح است که این برآورد هم برای کل استان و هم برای هر شهرستان به صورت جداگانه محاسبه شده که در ادامه نشان داده شده است. خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج برای کل استان ۷۹۶ هزار تومان در ماه تعیین شده و براساس آن به ترتیب شهرستان های شاهین دژ، پلدشت و شوط دارای بیشترین نمونهی مورد مطالعه بوده که هزینه ماهانه خانوار آنها در زیر خط فقر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج برای کل استان می باشند. همچنین، براساس نتایج جدول ۳، خط فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج برای کل استان ۱۰۵۰۷۲۰ تومان در ماه تعیین شده و براساس آن به ترتیب شهرستان های شوط، شاهین دژ، پلدشت و چالدران دارای بیشترین نمونهی مورد مطالعه بوده که هزینه ماهانه خانوار آنها در زیر خط فقر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج برای کل استان می باشند.

جدول ۳. وضعیت خط فقر بر مبنای ۵۰ و ۶۶ درصد میانه (استان) مخارج روستاییان به تفکیک شهرستانها (در ماه)

شهرستان	هزینه کل (میلیون تومان در ماه)	خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج (میان استان)	خط فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج (میان استان)	زیر خط فقر (درصد)
ارومیه	۱۸۰۶۷۹۰	۷۹۶۰۰۰	۱۰۵۰۷۲۰	۳۶
اشنویه	۲۰۰۱۰۰۰	۰	۰	۲۰
بوکان	۲۳۶۱۴۷۵	۱۳/۶۳	۰	۲۷/۲۷
پلدشت	۱۴۲۹۴۷۹	۳۰	۰	۵۰
پیرانشهر	۳۴۲۲۶۷۳	۷/۶۹	۰	۷/۶۹
تکاب	۱۹۹۹۷۴۱	۰	۰	۳۳/۳۳
چالدران	۱۲۰۱۲۰۸	۰	۰	۵۰
چاپیپاره	۱۵۹۰۹۶۳	۰	۰	۲۵
خوی	۱۷۹۸۴۶۸	۲۴/۴۴	۰	۲۴/۴۴
سردشت	۲۹۰۹۸۱۲	۰	۰	۲۳/۵۲
سلماس	۱۷۱۱۹۶۳	۰	۰	۲۱/۸۷
شاهین دژ	۲۹۳۳۶۹۲	۴۰	۰	۵۳/۳۳
شوط	۱۱۶۶۸۲۸	۲۷/۲۷	۰	۶۳/۶۳
ماکو	۲۵۰۵۸۰۰	۰	۰	۲۳/۰۷
مهاباد	۲۰۴۱۷۶۹	۰	۰	۱۳/۰۴
میاندوآب	۲۳۰۳۹۵۱	۱۰/۲	۰	۲۴/۴۸
نقده	۲۱۳۳۵۵۱	۰	۰	۷/۶۹
میانه استان	۱۵۹۲۰۰۰	۷۹۶۰۰۰	۱۰۵۰۷۲۰	۴۱/۵۱

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

پس از برآورد خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد و ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان و تعیین وضعیت روستاییان مورد مطالعه در هر شهرستان مبنی بر اینکه بالای خط فقر جای دارند و یا اینکه پایین خط فقر، در ادامه به بررسی وضعیت خط فقر (فقر نسبی) به تفکیک دهستان‌های استان آذربایجان غربی پرداخته شده است. لازم به توضیح است که وضعیت نهایی هر دهستان براساس متوسط هزینه نمونه‌های مورد مطالعه از آن دهستان و مقایسه آن با خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد و ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان برآورد گردیده است. همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد و ۶۶ درصد میانه مخارج ماهانه نقاط روستایی مورد مطالعه به تفکیک شهرستان محاسبه گردیده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود در بخش خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج ماهانه نقاط روستایی مورد مطالعه به ترتیب در شهرستان‌های ماکو (۱۴۸۰۲۵۰ تومان)، سردشت (۱۴۸۰۲۵۰ تومان) و پیرانشهر (۱۱۴۹۳۰۰ تومان) دارای بالاترین مبنای فقر می‌باشند و به عبارتی مناطق روستایی این شهرستان‌ها دارای هزینه ماهانه بالایی نیز هستند. از طرفی دیگر از بین این سه شهرستان، شهرستان‌های ماکو (۳۸/۴۶ درصد) و سردشت (۳۵/۲۹ درصد) دارای بیشترین درصد روستایی مورد مطالعه که پایین خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج ماهانه شهرستان قرار دارند، هستند.

همچنین، براساس نتایج جدول ۳، خط فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج ماهانه نقاط روستایی مورد مطالعه به تفکیک شهرستان، به ترتیب در شهرستان‌های سردشت (۱۹۵۳۹۳۰ تومان)، ماکو (۱۹۵۳۹۳۰ تومان) و پیرانشهر (۱۵۱۷۰۷۶ تومان) دارای بالاترین مبنای فقر (مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج ماهانه) می‌باشند و به عبارتی مناطق روستایی این شهرستان‌ها دارای هزینه ماهانه بالایی نیز هستند. از طرفی دیگر، شهرستان‌های مهاباد (۳۹/۱۳ درصد)، ماکو (۳۸/۴۶ درصد) و ارومیه (۳۶/۵۸ درصد) دارای بیشترین درصد روستایی مورد مطالعه که پایین خط فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج ماهانه شهرستان قرار دارند، هستند.

جدول ۴. وضعیت خط فقر بر مبنای ۵۰ و ۶۶ درصد میانه شهرستان مخارج روستاهای مورد مطالعه شهرستان (در ماه)

شهرستان	هزینه کل (میلیون تومان در ماه)	خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج		خط فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج	
		میانۀ شهرستان	زیر خط فقیر (درصد)	میانۀ شهرستان	زیر خط فقیر (درصد)
ارومیه	۱۸۰۶۷۹۰	۷۷۵۰۰۰	۱۳/۹۲	۱۰۲۳۰۰۰	۳۶/۵۸
اشنویه	۲۰۰۱۰۰۰	۶۵۲۸۳۷/۵	۰/۰	۸۶۱۷۴۵/۵	۰/۰
بوکان	۲۳۶۱۴۷۵	۷۴۶۳۷۵	۱۸/۱۸	۹۸۵۲۱۵	۱۸/۱۸
پلدشت	۱۴۲۹۴۷۹	۵۳۲۱۲۵	۳۰	۷۰۲۴۰۵	۳۰
پیرانشهر	۳۴۲۲۶۷۳	۱۱۴۹۳۰۰	۷/۶۹	۱۵۱۷۰۷۶	۷/۶۹
تکاب	۱۹۹۹۷۴۱	۵۹۳۶۲۵	۰/۰	۷۸۳۵۸۵	۰/۰
چالدران	۱۲۰۱۲۰۸	۵۳۴۷۵۰	۰/۰	۷۰۵۸۷۰	۰/۰
چاپاره	۱۵۹۰۹۶۳	۶۳۱۷۵۰	۰/۰	۸۳۳۹۱۰	۱۸/۱۸
خوی	۱۷۹۸۴۶۸	۹۶۲۰۰۰	۲۴/۴۴	۱۲۶۹۸۴۰	۲۴/۴۴
سردشت	۲۹۰۹۸۱۲	۱۴۸۰۲۵۰	۳۵/۲۹	۱۹۵۳۹۳۰	۳۵/۲۹
سلماس	۱۷۱۱۹۶۳	۸۳۳۷۷۵	۲۱/۸۷	۱۱۰۰۵۸۳	۲۱/۸۷
شاهین دژ	۲۹۳۳۶۹۲	۴۵۰۲۵۰	۱۳/۳۳	۵۹۴۳۳۰	۱۳/۳۳
شوط	۱۱۶۶۸۲۸	۶۳۶۰۵۰	۱۴/۲۸	۸۳۹۵۸۶	۱۴/۲۸
ماکو	۲۵۰۵۸۰۰۰	۱۴۸۰۲۵۰	۳۸/۴۶	۱۹۵۳۹۳۰	۳۸/۴۶

مهاباد	۲۰۴۱۷۶۹	۱۰۳۵۸۰۰	۱۳/۰۴	۱۳۶۷۲۵۶	۳۹/۱۳
میاندوآب	۲۳۰۳۹۵۱	۱۰۶۲۰۷۵	۱۶/۳۹	۱۴۰۱۹۳۹	۲۴/۵۹
نقده	۲۱۳۳۵۵۱	۶۷۷۷۵۰	۰/۰	۸۹۴۶۳۰	۰/۰
میانگین استان	۱۹۸۹۰۷۱	۹۹۴۵۳۵/۵	۲۳/۲۹	۱۳۱۲۷۸۶/۸۶	۴۱/۵۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

در این پژوهش برای بررسی وضعیت (میزان) روابط شهر - روستا در بین روستاییان مورد مطالعه در استان آذربایجان غربی برحسب شهرستان، از تحلیل واریانس یا آزمون F یک طرفه استفاده شده است. همچنین، برای اینکه مشخص شود اگر تفاوتی بین این شهرستان‌های استان وجود دارد، این تفاوت‌ها در بین کدامیک از آن شهرستان‌های مورد بررسی می‌باشد از آزمون دانکن استفاده شد. همچنین، با استفاده از این آزمون گروه‌های مورد بررسی به لحاظ عامل «میزان روابط» طبقه‌بندی شدند. همان‌طور که از نتایج جدول ۳ مشخص است، بین ۱۷ شهرستان مورد مطالعه به لحاظ عامل وضعیت (میزان) روابط شهر - روستا دارای تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد. به این معنی که حداقل میانگین یکی از شهرستان‌های مورد مطالعه، به لحاظ عامل ارتباطات، متفاوت از دیگر شهرستان‌ها می‌باشد. لذا با توجه به آن، فرضیه صفر (H_0) تساوی میانگین عامل وضعیت (میزان) روابط شهر - روستا در بین شهرستان‌های استان آذربایجان غربی رد شده و فرضیه مخالف (H_1) پذیرفته می‌شود. پس از اثبات وجود اختلاف معنی‌دار بین شهرستان‌های مورد مطالعه، همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، با استفاده از آزمون دانکن به مقایسه نتایج و رتبه‌بندی شهرستان‌ها از نظر میانگین وزنی عامل مورد نظر پرداخته شده است. نتایج آزمون دانکن (جدول ۳) نشان داد، شهرستان ارومیه با میانگین وزنی ۴/۲، دارای بالاترین رتبه و شهرستان شوط با میانگین وزنی ۲/۷۲ دارای پایین‌ترین رتبه به لحاظ سطح (میزان) روابط شهر - روستا می‌باشند.

جدول ۵. مقادیر محاسبه شده با استفاده از تحلیل واریانس برای بررسی روابط شهر - روستا

sig	F	میانگین مربعات	df	مجموع مربعات	واریانس	عامل رضایتمندی
۰/۰۱۵	۱/۹۶	۲/۹۶	۱۶	۴۷/۳۷	بین گروهی	عامل رضایتمندی
		۱/۵۱	۳۸۶	۵۸۳/۰۴	درون گروهی	
		-	۴۰۲	۶۳۰/۴۲	مجموع	

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

جدول ۶. طبقه‌بندی شهرستان‌ها در گروه‌های همگن (تست دانکن) بر اساس شاخص روابط شهر - روستا

شهرستان	تعداد	معناداری طبقات در سطح آلفا ۰/۰۵			
		۱	۲	۳	۴
شوط	۱۱	۲/۷۲			
ماکو	۱۳	۲/۹۲	۲/۹۲		
اشنویه	۱۰	۳/۱	۳/۱	۳/۱	
چالدران	۱۰	۳/۱	۳/۱	۳/۱	
شاهین‌دژ	۱۵	۳/۱۳	۳/۱۳	۳/۱۳	
پلدشت	۱۰	۳/۱۸	۳/۱۸	۳/۱۸	۳/۱۸
چاپاره	۸	۳/۴۴	۳/۴۴	۳/۴۴	۳/۴۴
بوکان	۲۲	۳/۴۵	۳/۴۵	۳/۴۵	۳/۴۵
تکاب	۱۲	۳/۵۸	۳/۵۸	۳/۵۸	۳/۵۸
خوی	۴۵	۳/۶۸	۳/۶۸	۳/۶۸	۳/۶۸

۳/۷۱	۳/۷۱	۳/۷۱	۳/۷۱	۳۲	سلماس
۳/۷۵	۳/۷۵	۳/۷۵	۳/۷۵	۱۷	سردشت
۳/۸۲	۳/۸۲	۳/۸۲	۳/۸۲	۲۳	مهاباد
۳/۸۴	۳/۸۴	۳/۸۴	۳/۸۴	۱۳	پیرانشهر
۴	۴			۱۳	نقده
۴/۰۵	۴/۰۵			۴۹	میاندوآب
۴/۲				۱۰۰	ارومیه

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

در ادامه به بررسی وضعیت ارتباط روستاییان مورد مطالعه با شهرهای استان آذربایجان غربی (نزدیکترین شهر به محل زندگی آنها) به تفکیک دو گروه زیرخط فقر و بالای خط فقر پرداخته شده است. لازم به توضیح است، باتوجه به اینکه در این مطالعه خط فقر بر اساس ۵۰ درصد و ۶۶ درصد میانه مخارج محاسبه شده است، لذا، وضعیت ارتباط شهر - روستا در مناطق مورد مطالعه نیز در دو بخش جداگانه ۵۰ درصد میانه مخارج و ۶۶ درصد میانه مخارج محاسبه شده که در ادامه مورد بررسی قرار گرفته است. همان‌طور که در دو جدول ۷ و ۸ مشاهده می‌شود، در بخش اول جدول از تست لون استفاده شده است. تست لون آزمونی برای تشخیص برابری و عدم برابری واریانس‌ها است. یعنی فرض آماری آن به صورت زیر می‌باشد:

واریانس‌های دو گروه با هم برابر هستند: H_0 واریانس‌های دو گروه با هم برابر نیستند: H_1

با توجه به نتایج آزمون لون در جدول ۶ مشخص است که سطح معناداری (sig) بالاتر از مقدار ۰/۰۵ است یعنی فرض H_1 رد و فرض H_0 پذیرفته می‌شود. بنابراین واریانس گروه‌های مستقل زیر خط فقر و بالای خط فقر بحث روابط شهر - روستا با هم برابر هستند. بنابراین در جدول ۷ سطر اول برای آزمون t که با پیش شرط برابری واریانس‌ها است، بررسی می‌شود. براساس نتایج جدول ۷، مشاهده می‌شود که میزان روابط شهر - روستا در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای خط فقر و پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه) دارای تفاوت معنی‌دار و منفی می‌باشد ($t = -۸/۷۹$ و $\text{sig} = ۰/۰۰۰$). به عبارتی، باتوجه به این نتیجه و نتیجه جدول ۸، می‌توان گفت روستاییانی که بالاتر از خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج کل استان هستند، دارای روابط شهری - روستایی مناسب‌تری (۳/۶۵ میانگین) هستند.

جدول ۷. وضعیت توصیفی میزان روابط شهر - روستا در بین روستاییان در بین دو گروه بالای خط فقر و پایین

خط فقر (فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه)

خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای انحراف معیار
مخارج کل استان				
زیرخط فقر	۴۸	۲/۱	۱/۱۸	۰/۱۷۱
بالای خط فقر	۳۵۵	۳/۶۵	۱/۱۴	۰/۰۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

جدول ۸. مقایسه میزان روابط روستا - شهری در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای خط فقر و

پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه)

t-test for Equality of Means				Levene's Test for Equality of Variances		
Confidence Interval of the Difference	Mean Difference	sig	df	t	sig	f
Upper						
Lower						

برابری واریانس	۰/۴۴۱	۰/۵۰۷	-۸/۷۹	۴۰۱	۰/۰۰۰	-۱/۵۵۲	-۱/۸۹۹	-۱/۲۰۵
عدم برابری واریانس			-۸/۵۲	۵۹/۳۳	۰/۰۰۰	-۱/۵۵۲	-۱/۹۱۶	-۱/۱۸۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

با توجه به نتایج آزمون لون در جدول ۹ مشخص است که سطح معناداری (sig) کوچکتر از مقدار ۰/۰۵ است یعنی فرض H_1 پذیرفته و فرض H_0 رد می‌شود. بنابراین واریانس گروه‌های مستقل زیر خط فقر و بالای خط فقر بحث روابط شهر - روستا با هم برابر نیستند. بنابراین در جدول ۹ سطر دوم برای آزمون t که با پیش شرط عدم برابری واریانس‌ها است، بررسی می‌شود. براساس نتایج جدول ۹، مشاهده می‌شود که میزان روابط شهر - روستا در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای خط فقر و پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه) دارای تفاوت معنی‌دار و منفی می‌باشد ($t = -۱۰/۷۳$) و $t = ۰/۰۰۰$ (sig =). به عبارتی، باتوجه به این نتیجه و نتیجه جدول، می‌توان گفت روستاییانی که بالاتر از خط فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان هستند، دارای روابط شهری - روستایی مناسب‌تری (۳/۸۶ میانگین) هستند.

جدول ۹. وضعیت توصیفی میزان روابط روستا - شهری در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای

خط فقر و پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه)

خط فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای انحراف معیار
زیر خط فقر	۱۱۷	۲/۵	۱/۲	۰/۱۱۱
بالای خط فقر	۲۸۶	۳/۸۶	۱/۰۴	۰/۰۶۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

جدول ۱۰. مقایسه میزان روابط روستا - شهری در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای خط فقر و

پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه)

t-test for Equality of Means				Levene's Test for Equality of Variances				
Confidence Interval of the Difference	Mean Difference	sig	df	t	sig	f		
							Upper	Lower
-۱/۱۲	-۱/۵۹	-۱/۳۶	۰/۰۰۰	۴۰۱	-۱۱/۳۹۶	۰/۰۰۱	۱۱/۹۴	برابری واریانس
-۱/۱۱	-۱/۶۱	-۱/۳۶	۰/۰۰۰	۱۹۰/۹۸	-۱۰/۷۳			عدم برابری واریانس

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

بنابراین، باتوجه به نتایج بدست آمده می‌توان گفت رابطه حاکم بر شهر و روستا در ایران و به ویژه آذربایجان غربی در رابطه با شکل‌گیری تدریجی فقر و حتی تشدید تریجی آن مؤثر بوده است. همان‌طور که گفته شد، باتوجه به اینکه در این مطالعه خط فقر بر اساس ۵۰ درصد و ۶۶ درصد میانه مخارج محاسبه شده است، لذا، وضعیت فاصله روستاهای مورد مطالعه به نزدیک‌ترین شهر نیز در دو بخش جداگانه ۵۰ درصد میانه مخارج و ۶۶ درصد میانه مخارج استان محاسبه شده که در ادامه نتایج آن نشان داده شده است. همان‌طور که در دو جدول ۱۲ و ۱۳ مشاهده می‌شود، در بخش اول جداول از تست لون استفاده شده است. تست لون آزمونی برای تشخیص برابری و عدم برابری واریانس‌ها است. یعنی فرض آماری آن به صورت زیر می‌باشد:

واریانس‌های دو گروه با هم برابر هستند: H_0 واریانس‌های دو گروه با هم برابر نیستند: H_1

با توجه به نتایج آزمون لون در جدول ۱۲ مشخص است که سطح معناداری (sig) کمتر از مقدار ۰/۰۵ است ($f = ۹/۸۳$) و $\text{sig} = ۰/۰۰۲$). به عبارتی دیگر فرض H_1 پذیرفته و فرض H_0 رد می‌شود. بنابراین واریانس گروه‌های مستقل زیر خط فقر و بالای خط فقر بحث فاصله از شهر با هم برابر نیستند. لذا، در جدول ۱۲ سطر دوم برای آزمون t که با پیش شرط عدم برابری واریانس‌ها است، بررسی می‌شود. براساس نتایج جدول ۱۲، مشاهده می‌شود که میزان فاصله از شهر در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای خط فقر و پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه استان) دارای تفاوت معنی‌دار می‌باشد ($\text{sig} = ۰/۰۰۳$ و $t = ۳/۰۷$). به عبارتی، باتوجه به این نتیجه و نتیجه جدول ۹، می‌توان گفت روستاییانی که بالاتر از خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج کل استان هستند، محل زندگی آنها از شهر دارای فاصله‌ی کمتر از روستاییانی که پایین‌تر از خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج کل استان هستند، می‌باشد (۱۵/۲۲ میانگین).

جدول ۱۱. وضعیت توصیفی فاصله از شهر در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای خط فقر و پایین

خط فقر (فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه)

خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج کل استان	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای انحراف معیار
زیر خط فقر	۴۸	۲۲/۷۷	۱۶/۵۷	۲/۳۹
بالای خط فقر	۳۵۵	۱۵/۲۲	۱۵/۵۸	۰/۵۶۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

جدول ۱۲. مقایسه فاصله از شهر در بین دو گروه بالای خط فقر و پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه)

t-test for Equality of Means					Levene's Test for Equality of Variances			
Confidence Interval :95 of the Difference		Mean Difference	sig	df	t	sig	f	
Upper	Lower							
۱۱/۰۱	۴/۰۸۸	۷/۵۵	۰/۰۰۰	۴۰۱	۴/۲	۰/۰۰۲	۹/۸۳۳	برابری واریانس
۱۲/۴۸	۲/۶۲	۷/۵۵	۰/۰۰۳	۵۲۳	۳/۰۷			عدم برابری واریانس

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

با توجه به نتایج آزمون لون در جدول ۱۳ مشخص است که سطح معناداری (sig) کمتر از مقدار ۰/۰۵ است ($f = ۱۱/۴۸$) و $\text{sig} = ۰/۰۰۱$). به عبارتی دیگر فرض H_1 پذیرفته و فرض H_0 رد می‌شود. بنابراین واریانس گروه‌های مستقل زیر خط فقر و بالای خط فقر بحث فاصله از شهر با هم برابر نیستند. لذا، در جدول ۱۳ سطر دوم برای آزمون t که با پیش شرط عدم برابری واریانس‌ها است، بررسی می‌شود. براساس نتایج جدول ۱۴، مشاهده می‌شود که میزان فاصله از شهر در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای خط فقر و پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه استان) دارای تفاوت معنی‌دار می‌باشد ($\text{sig} = ۰/۰۰۴$ و $t = ۲/۹$). به عبارتی، باتوجه به این نتیجه و نتیجه جدول ۱۴، می‌توان گفت روستاییانی که بالاتر از خط فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان هستند، محل زندگی آنها از شهر دارای فاصله‌ی کمتر از روستاییانی که پایین‌تر از خط فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان هستند، می‌باشد (۱۴/۸۶ میانگین).

جدول ۱۳. وضعیت توصیفی فاصله از شهر در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای خط فقر و پایین خط

فقر (فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه)

خط فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای انحراف معیار
--	-------	---------	--------------	-------------------

۱/۳۷	۱۴/۸۴	۱۹/۱۹	۱۱۷	زیرخط فقر
۰/۵۸۴	۹/۸۹	۱۴/۸۶	۲۸۶	بالای خط فقر

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

جدول ۱۴. مقایسه فاصله از شهر در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای خط فقر و پایین خط

فقر (فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه)

t-test for Equality of Means				Levene's Test for Equality of Variances				
Confidence Interval of the Difference	%95	Mean Difference	sig	df	t	sig	f	
								Upper
۶/۸۲	۱/۸۳	۴/۳۳	۰/۰۰۱	۴۰۱	۳/۴۱	۰/۰۰۱	۱۱/۴۸	برابری واریانس
۷/۲۷	۱/۳۸	۴/۳۳	۰/۰۰۴	۱۵۹/۸	۲/۹			عدم برابری واریانس

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

در ادامه به بررسی وضعیت تولید محصول کشاورزی (درآمد) توسط روستاییان مورد مطالعه در استان آذربایجان غربی به تفکیک دو گروه زیرخط فقر و بالای خط فقر پرداخته شده است. همان‌طور که گفته شد، با توجه به اینکه در این مطالعه خط فقر بر اساس ۵۰ درصد و ۶۶ درصد میانه مخارج استان محاسبه شده است، لذا، وضعیت تولید محصول کشاورزی (درآمد) در مناطق مورد مطالعه نیز در دو بخش جداگانه ۵۰ درصد میانه مخارج و ۶۶ درصد میانه مخارج استانی محاسبه شده که در ادامه مورد بررسی قرار گرفته است. همان‌طور که در دو جدول ۱۵ و ۱۷ مشاهده می‌شود، در بخش اول جدول از تست لون استفاده شده است. تست لون آزمونی برای تشخیص برابری و عدم برابری واریانس‌ها است. یعنی فرض آماری آن به صورت زیر می‌باشد:

واریانس‌های دو گروه با هم برابر هستند: H_0 واریانس‌های دو گروه با هم برابر نیستند: H_1

با توجه به نتایج آزمون لون در جدول ۱۶ مشخص است که سطح معناداری (sig) کمتر از مقدار ۰/۰۵ است یعنی فرض H_1 پذیرفته و فرض H_0 رد می‌شود. بنابراین واریانس گروه‌های مستقل زیر خط فقر و بالای خط فقر در مبحث تولید محصول کشاورزی (درآمد) با هم برابر نیستند. بنابراین در جدول ۱۶ سطر دوم برای آزمون t که با پیش شرط عدم برابری واریانس‌ها است، بررسی می‌شود. براساس نتایج جدول ۱۶، مشاهده می‌شود که میزان تولید محصولات کشاورزی (درآمد) در بین روستاییان مورد مطالعه با توجه به دو گروه بالای خط فقر و پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج کل استان) دارای تفاوت معنی‌دار و منفی می‌باشد ($t = -۳/۲۸$ و $sig = ۰/۰۰۲$). به عبارتی، با توجه به این نتیجه و نتیجه جدول ۱۵، می‌توان گفت روستاییانی که بالاتر از خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج کل استان هستند، دارای متوسط درآمد (درآمد) مناسب‌تری (۱۳/۶۷ میانگین) از تولید محصولات کشاورزی هستند.

جدول ۱۵. وضعیت توصیفی تولید محصول کشاورزی (درآمد) در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای

خط فقر و پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه)

خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه مخارج کل استان	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای انحراف معیار
زیرخط فقر	۴۸	۸/۷۲	۹/۱۳	۱/۳۱
بالای خط فقر	۳۵۵	۱۳/۶۷	۱۳/۵۳	۰/۷۲۴

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

جدول ۱۶. مقایسه تولید محصول کشاورزی (درآمد) در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای خط فقر و پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۵۰ درصد میانه)

t-test for Equality of Means				Levene's Test for Equality of Variances				
Confidence %95 Interval of the Difference		Mean Difference	sig	df	t		sig	f
Upper	Lower							
-۰/۹۸۹	-۸/۹۱	-۴/۹۴	۰/۰۱۴	۴۰۱	-۲/۴۵	۰/۰۱۶	۵/۸۳	برابری واریانس
-۱/۹۵	-۷/۹۴	-۴/۹۴	۰/۰۰۲	۷۸/۶۴	-۳/۲۸			عدم برابری واریانس

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

با توجه به نتایج آزمون لون در جدول ۱۸ مشخص است که سطح معناداری (sig) بیشتر از مقدار ۰/۰۵ است ($f = ۲/۰۹$) و $\text{sig} = ۰/۱۴۹$). به عبارتی دیگر، فرض H_1 رد و فرض H_0 پذیرفته می‌شود. بنابراین واریانس گروه‌های مستقل زیر خط فقر و بالای خط فقر از نظر میزان درآمد از بخش کشاورزی با هم برابر هستند. لذا، در جدول ۱۸ سطر اول برای آزمون t که با پیش شرط برابری واریانس‌ها است، بررسی می‌شود. براساس نتایج جدول ۱۸، مشاهده می‌شود که میزان درآمد از بخش کشاورزی در بین روستاییان مورد مطالعه (گروه‌های بالای خط فقر و پایین خط فقر) فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان)) دارای تفاوت معنی‌دار و منفی می‌باشد ($t = -۱/۹۷$ و $\text{sig} = ۰/۰۴۹$). به عبارتی، با توجه به این نتیجه و نتیجه جدول ۱۶، می‌توان گفت روستاییانی که بالاتر از خط فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان هستند، دارای متوسط درآمد مناسب‌تری (۱۳/۹۱ میانگین) که از بخش کشاورزی بدست می‌آید، هستند.

جدول ۱۷. وضعیت توصیفی تولید محصول کشاورزی (درآمد) در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای خط فقر و پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه)

خط فقر بر مبنای ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای انحراف معیار
زیر خط فقر	۱۱۷	۱۱/۰۶	۱۱/۱۶	۱/۰۳
بالای خط فقر	۲۸۶	۱۳/۹۱	۱۳/۸۵	۰/۸۲۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

نتایج نشان داد، خط فقر در نقاط روستایی مورد مطالعه، بین ۱۷ شهرستان مورد مطالعه به لحاظ عامل وضعیت (میزان) روابط شهر - روستا دارای تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد. به این معنی که حداقل میانگین یکی از شهرستان‌های مورد مطالعه، به لحاظ عامل ارتباطات، متفاوت از دیگر شهرستان‌ها می‌باشد. لذا با توجه به آن، فرضیه صفر (H_0) تساوی میانگین عامل وضعیت (میزان) روابط شهر - روستا در بین شهرستان‌های استان آذربایجان غربی رد شده و فرضیه مخالف (H_1) پذیرفته می‌شود. همچنین، نتایج آزمون دانکن نشان داد، شهرستان ارومیه با میانگین وزنی ۴/۲، دارای بالاترین رتبه و شهرستان شوط با میانگین وزنی ۲/۷۲ دارای پایین‌ترین رتبه به لحاظ سطح (میزان) روابط شهر - روستا می‌باشند.

*نتایج مقایسه میزان روابط شهر - روستا در بین روستاییان مورد مطالعه در بین دو گروه بالای خط فقر و پایین خط فقر (فقر بر مبنای ۵۰ درصد و ۶۶ درصد میانه) با استفاده از آزمون مقایسه‌ای t مستقل نشان داد که این رابطه در بین دو گروه مورد

نظر دارای تفاوت معنی دار و منفی می باشد. به عبارتی، می توان گفت روستاییانی که بالاتر از خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد و ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان هستند، دارای روابط شهری - روستایی مناسب تری هستند. بنابراین، با توجه به نتایج بدست آمده می توان گفت رابطه حاکم بر شهر و روستا در ایران و به ویژه آذربایجان غربی در رابطه با شکل گیری تدریجی فقر و حتی تشدید تدریجی آن مؤثر بوده است. به عبارتی می توان گفت فرضیه تحقیق پذیرفته و فرضیه صفر رد می شود. نتیجه بدست آمده با نتایج مطالعه صحنه و همکاران (۱۳۹۶)، مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۳)، سلطانی مقدس (۱۳۸۶)، احمدی (۱۳۸۵)، آروری^۱ و همکاران (۲۰۱۷)، کریستیانسن و تودو^۲ (۲۰۱۴)، ترولو و همکاران (۲۰۰۷) مطابقت دارد.

فقر و به ویژه فقر روستایی، بعنوان واقعیتهای اقتصادی اجتماعی، فرهنگی و تاریخی تلقی شده که شناخت ابعاد و درک آن فقط با حضور در میان فقرای روستایی و با بهره گیری از دیدگاه های فقرا و اتخاذ رویکردهای انسانی تر می بایست مورد توجه قرار گیرد. به همین دلیل، در این مطالعه فقر (خط فقر) با توجه به نتایج مربوط به بررسی در جهت فقر اقتصادی با استفاده از شاخص های هزینه - درآمد به بررسی فقر با استفاده از تعیین خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد و ۶۶ درصد میانه مخارج یک خانوار ۴ نفر پرداخته و نواحی روستایی مورد مطالعه پایین خط فقر مورد نظر مشخص شد. نتایج این بخش نشان داد که شهرستان های شوط، شاهین دژ، پلدشت فقیرترین (بر مبنای ۵۰ درصد و ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان) می باشد و این نتیجه نیز هم جهت با نتیجه قبلی بوده و می توان گفت نواحی روستای واقع در این شهرستان های باید در اولویت برنامه های فقرزدایی روستایی قرار گیرند. به عبارتی، می توان گفت روستاییانی که بالاتر از خط فقر بر مبنای ۵۰ درصد و ۶۶ درصد میانه مخارج کل استان هستند، دارای روابط شهری - روستایی مناسب تری هستند. امروزه شهرها و روستاها را در بسیاری از موارد، به ویژه فقر روستایی نمی توان جداگانه از یکدیگر مورد مطالعه قرار داد، چراکه هرگونه اقدامی برای آنها باید در رابطه با یکدیگر صورت گیرد. اهمیت شهرها به عنوان مراکز خدمات و بازار تولیدات کشاورزی است، چرا که در این شرایط شهرها از طریق انتقال مازاد کشاورزی، جابجایی ناپایدار نیروی انسانی و نیروی کار و عرضه کالاهای مصرفی با حوزه نفوذ خود ارتباط برقرار می کنند که ممکن است مفید و مثبت باشد یا برعکس به سیر قهقراپی حوزه های روستایی از طریق افزایش یا کاهش قیمت زمین و مسکن، قطعه قطعه شدن اراضی، تغییر در مالکیت اراضی، انحراف از مشاغل کشاورزی به مست کاراهای خدماتی، اختلاط اقوام و ... منجر گردد. روابط اقتصادی شهر و روستا در نواحی مورد مطالعه از تنوع و گوناگونی زیادی برخوردار بوده است؛ به طوری که، این روابط در بخش های مختلف اقتصادی در جریان می باشد. بدین ترتیب می توان گفت که روابط اقتصادی شهر و روستا نقش مؤثری در بهبود وضعیت اقتصادی و اقتصادی نواحی روستایی بر عهده دارند و روستاهایی که از این روابط دور می باشند قاعدتاً از آثار مثبت این ارتباطات بهره مند نشده اند.

منابع

- آقایی، س. (۱۳۹۸)، نسبت طرد اجتماعی و فقر شهری در میان کارتن خوابهای شهر تهران، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا(برنامه ریزی منطقه ای)، سال نهم، شماره ۴، ص ۲.
- جعفری، ف. شماعتی، ع. حاتمی، ا. (۱۳۹۷)، تحلیل نابرابری های فضایی (مطالعه موردی شهرستانهای استان تهران) فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا(برنامه ریزی منطقه ای)، سال نهم، شماره ۱، ص ۳.
- رسولی، م. استعلاجی، ع. ولی شریعت پناهی، م. (۱۳۹۸)، سطح بندی سکونتگاه های روستایی و ارائه الگوهای بهینه خدمات رسانی با استفاده از تکنیک کمی تاکسونومی عددی (مطالعه موردی شهرستان ساوه)، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا(برنامه ریزی منطقه ای)، سال نهم، شماره ۴، ص ۲.

¹ - Arouri

² - Christiaensen and Todo

- عاشوری، غ. حسن آبادی، د. عزتی، ع. (۱۳۹۸)، نقش جغرافیایی در بحران های ژئوپلیتیکی ایران. فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیای (برنامه ریزی منطقه ای). سال نهم، شماره ۴، ص ۳
- غفاری گیلانده، ع. ده ده زاده سیلابی، پ. نظم فرح. (۱۳۹۸)، شناسایی و تحلیل فضایی گستره های فقر شهری با استفاده از آمار فضایی در محیط GIS (مطالعه موردی: شهر اردبیل)، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیای (برنامه ریزی منطقه ای). سال نهم، شماره ۴، ص ۲.
- Akhavanfard, R. (2012). Distribution of income in Mazandaran province through economic, social and cultural development plans. *Monthly Journal of Economic Issues and Policy Planning*, 1, 40-27. [In Persian].
- BaniAsad, M.; Varmaziar, H. (2015). Investigation of Effective Factors on Agricultural Labor Productivity, Income Distribution and Poverty in Rural Areas of Iran. *Journal of Village and Development*, 7(4): 1-23.
- Jamshidi, R., & Salimifar, M. (2013). A survey and comparison of the income distribution of urban and rural households in Khorasan Razavi province and the country during 2005-2011. *Journal of Agricultural Economics and Development*, 27(3), 253-266. [In Persian]
- Laderchi, C.R., Saith, R. & Stewart, F., (2003). *Does It Matter that We Don't Agree On the Definition of Poverty? A Comparison of Four Approaches*, Oxford: Queen Elizabeth House, the University of Oxford.
- Mahmoudi, V. (2002). Measuring poverty in Iran. *Commercial Letter of Business*, 24(1): 57-21.
- Mohammadi Yegane, B.; Cheraghi, M.; Yazdani, Z. (2015). Analysis of the Factors Affecting the Spatial Distribution of Poverty in Rural Areas, by Emphasizing on the Economic-Social Characteristics, Case Study: Mahmoudabad Village, Shahin Dej Town Ship. *Journal Management System*, 4(13): 699-721.
- Momeni, F.; Yousefi, M.; Mobark, A. (2011). Determinants of Growth, Labour Productivity and Poverty in Rural Areas of Iran. 1(1): 99-120.
- Nakhjavani, A. (2005). The Poverty of Iranian Households During the Last Two Decades. *Social Welfare Quarterly*, 5(17): 93-118.
- Pahrizkari, A.; Sabouhi, Mahmoud.; and Salarpur, M. (2012). A Study on the Distribution of Income and Its Impact on the Rural Households' Economy in Qazvin. *Selected Articles of the Rural Development Conference*, Gilan, September 15 - 16, p. 48.
- Pahrizkari, Abuzar (2016). Spatial analysis of income distribution pattern and social welfare of rural households Case: Taleghan city. *Journal Space Economy & Rural Development*, 5(3):1-18.
- Rezvani, M. R., Mahmoudi Chenari, H., Talkhab, A. & Mahmoudi, H. (2017). An analysis of the spatial distribution of expense and income of rural households in Iran. *Journal of Research & Rural Planning*, 6(3), 1-18.
- Seli, F. (1994). *Planning of internal immigration* (A. Lahsayizadeh, Trans.). Shiraz: Navid Shiraz Publications. [In Persian]
- Sidayee, A. (2009). *Rural planning in Iran*. Isfahan: Jahad Publications. [In Persian]
- Statistical Center of Iran. (2011). *Statistical yearbook of the country*. Tehran: Statistical Center of Iran. [In Persian]
- Statistical Center of Iran. (2014). *Statistical yearbook of the country*. Tehran: Statistical Center of Iran. [In Persian]
- Subramanian, S. V., & Kawachi, I. (2004). Income inequality and health: what have we learned so far? *Epidemiologic reviews*, 26(1), 78-91.
- Taghavi, M. (2007). *An Introduction to Microeconomic Analysis*. Tehran, Papyrus Publishing.
- Todaro, M. (2007). *Economic development in the third world* (G. Farajadi, Trans.). Tehran: Kohsar Publications. [In Persian]
- Yousefi, A.; Mahdiam, Sh.; Khalaj, S (2016). Determinants of Multidimensional Poverty in Iran Rural Areas. *Journal of Rural Research*, 6(4): 699-721. <http://web.wo indonesia>